וְרָבָא נחלק וְאָמַר, דִּכּוּלֵי עָלְמָא – בין בית שמאי ובין בית הלל סוברים, שכָּל הֵיכָא דְּאָמַר – במקרה שאמר אחר שנודע לו שאביו היה ביניהם, אֵילּוּ חָיֵיתִי יוֹדֵעַ שֶׁאַבָּא בֵּינֵיכֶם לא הייתי אומר לשון 'כולכם אסורים', אלא חָיֵיתִי אוֹמֵר לשון 'פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי אֲסוּרִין וְאַבָּא מוּתָּר', הדין שכּוּלָּם מוּתָּרִין, שמכיון שהוא אומר עכשיו שאם היה יודע שאביו ביניהם היה מחליף דבריו ואומר 'פלוני ופלוני', ובנוסף לזה הוא מוציא את אביו מן הנדר, ואם כן אביו שהוא חלק מהנדר אינו נאסר, הרי זה נדר שהותר מקצתו, וממילא הותר כולו. וְלֹא נֶחְלְקוּ בית שמאי עם בית הלל אֶלָּא בְּאוֹמֵר אחר שנודע לו שאביו ביניהם, אֵילּוּ חָיֵיתִי יוֹדֵעַ שֶׁאַבָּא בֵּינֵיכֶם, לא הייתי משנה את הלשון שבו נדרתי, אלא חָיֵיתִי אוֹמֵר באותו לשון 'כּוּלָּכֶם אֲסוּרִין', והייתי מוסיף 'חוּץ מֵאַבָּא', ובזה נחלקו האם הולכים יותר אחר תחילת דיבורו שאומר 'כולכם אסורין', ובמלים אלו הוא מעמיד דבריו, ואינו חוזר בו ממה שאמר בתחילה, ואין כאן נדר שהותר מקצתו כלל, שהרי בתחילת דיבורו הוא מעמיד דבריו הראשונים לגמרי, או שהולכים יותר אחר סוף דיבורו שהוא מוסיף 'חוץ מאבא', ובמלים אלו הוא משנה דבריו ממה שאמר בתחילה, ויש כאן נדר שהותר מקצתו, וממילא הותר כולו.

והטעם שבֵּית שַׁמַּאי סוברים שהולכים יותר אחר תחילת דיבורו, משום שכָּבְרֵי לָהּ כְּרַבִּי מֵאִיר דְּאָמַר במשנה במסכת תמורה (כה:), שבכל מקום שתחילת הדיבור סותר את סוף הדיבור, אומרים תְּפוֹס לָשׁוֹן רִאשׁוֹן, משום שעיקר דבריו של אדם הם בתחילת דיבורו, ואף שכאן אין סתירה בין תחילת הדיבור לסוף הדיבור ושניהם קיימים, מכל מקום כיון שעיקר דבריו של אדם הם בתחילת דבריו יש לראות יותר את תחילת דבריו, ובמלים שאמר בתחילת דבריו הלא הוא אינו חוזר בו ממה שאמר בשעה שנדר, ולכן אין זה נחשב שהנדר הותר מקצתו, שהרי הוא ממשיך לומר כמו הלשון שנדר, ורק מגלה שאביו אינו בכלל לשון זה, ואם כן אין סיבה לבטל את כל הנדר. ואף על פי כן אביו מותר, כיון שאמר במפורש בסוף הדיבור שאותו לא התכוון להדיר, ואף שהולכים יותר אחר תחילת דבריו, מכל מקום סוף הדיבור גם הוא קיים, שהרי אינו סותר את תחילת הדיבור. וּבֵית הִלֵּל סוברים שהולכים יותר אחר סוף הדיבור שאמר 'חוץ מאבא', משום שכָּבְרֵי לָהּ כְּרַבִּי יוֹסֵי דְּאָמַר (שם), בְּגֵמַר דִּבָּרָיו אָדָם נִתְפָּס –שהולכים אחר סוף הדיבור, משום שעיקר דבריו של אדם הם בסוף דיבורו, ולכן כשתחילת הדיבור סותר את סוף הדיבור, הולכים רק אחר סוף הדיבור, ואף שכאן אין סתירה בין תחילת הדיבור לסוף הדיבור ושניהם קיימים, מכל מקום כיון שעיקר דבריו של אדם הם בסוף דיבורו, רואים יותר את סוף הדיבור שאומר 'חוץ מאבא', והוא משנה דבריו, ואם כן יש כאן נדר שהותר מקצתו, וממילא הותר כולו.

הגמרא מקשה על שיטת רבא מהמשך המשנה שהובאה לעיל (כה:) שנחלקו רבי עקיבא ורבנן האם נדר שהותר מקצתו הותר כולו:

אִיתְּמַר רַב פָּפָּא לְרַבָּא – הקשה רב פפא על שיטת רבא, מהמשנה לקמן (סו.) שמבארת בֵּיצַד – באיזה אופן אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא שנֶּדֶר שֶׁהוּתַּר מֻקְצָתוֹ הוּתַּר כּוּלּוֹ, כגון שאמר לקבוצת אנשים קוֹנָם שֶׁאֵינִי נֶהֱנֶה לְכוּלְּכֶם, ואחר כך הוּתַּר אֶחָד מֵהֶן על ידי חכם, או שהתברר שאותו אחד היה אביו, הדין הוא שהוּתְּרוּ כּוּלָּם, משום שנדר שהותר מקצתו הותר כולו, אבל אם אמר קונם שֶׁאֵינִי נֶהֱנֶה לֹא לָזֶה וְלָזֶה, אם הוּתַּר הָרִאשׁוֹן הוּתְּרוּ כּוּלָּם, אבל אם הוּתַּר הָאַחֲרוֹן, רק הָאַחֲרוֹן מוּתָּר וְכוּלָּן נשארים אֲסוּרִין. ומשמע מהמשנה שבין ברישא שאם הותר אחד מהם הותרו כולם, ובין ברישא של הסיפא שאם הותר הראשון הותרו כולם, זהו רק לדעת רבי עקיבא הסובר כבית הלל שבמשנתינו, אבל לרבנן החולקים על רבי עקיבא וסוברים כבית שמאי שבמשנתינו, לא הותר כולו, שהרי המשנה מתחילה 'כיצד אמר רבי עקיבא', ועל זה מבארת 'קונם וכו'". וּבַשְּׁלָמָא לְרַבָּה – אם נבאר כרבה הסובר שבית שמאי ובית הלל נחלקו בששינה את לשונו ממה שאמר בתחילה, מובן מדוע ברישא וברישא של הסיפא רק רבי עקיבא סובר שהותרו כולם, ובסיפא של הסיפא אף לרבי עקיבא אם הותר האחרון לא הותרו כולם, כיון שאפשר לומר שרבה מוֹקִים לָהּ, לְרֵישָׁא – מעמיד את הרישא ואת הרישא של הסיפא, במקרה ששינה לשונו ממה שאמר בתחילה, דהיינו, את הרישא שמדברת כשאמר בתחילה לשון 'קונם שאיני נהנה לכולכם', יכול רבה להעמיד באופן דְּאָמַר עכשיו כשמתיר אחד מהם, אילו הייתי יודע שארצה להתיר אחד מהם הייתי אומר מתחילה 'קונם שאיני נהנה לָזֶה וְלָזֶה', וכן את הרישא של הסיפא שמדברת כשאמר בתחילה 'קונם שאיני נהנה לא לזה ולזה', יכול רבה להעמיד במשנה דיבורו, וכגון שעכשיו כשמתיר את הראשון אומר אילו הייתי יודע שארצה להתירו הייתי אומר 'קונם שאיני נהנה לכולכם חוץ מפלוני', ובשני מקרים אלו סובר רבי עקיבא שכיון שהחליף דבריו ממה שאמר בתחילה, יש כאן נדר שהותר מקצתו, וממילא הותר כולו, ורבנן סוברים שאף שהחליף דבריו לא אומרים נדר שהותר מקצתו הותר כולו. וְאת הַסֵּיפָא של הסיפא, ששנינו שאם הותר האחרון לא הותרו כולם, יש להעמיד לפי רבה במעמיד דבריו, כגון שאמר מתחילה לשון 'כולכם', ובאופן דְּאָמַר עכשיו בשחוזר בו, גם אילו הייתי יודע שארצה להתיר אחד מהם הייתי אומר באותו לשון 'קונם שאיני נהנה לְכוּלְּכֶם', וכיון שאינו מחליף דבריו אף לרבי עקיבא לא הותר כולו.

אֶלָּא לְרִידְךָ – לפי שיטתך [–רבא], שבמחליף דבריו אף לבית שמאי הותר כולו, בְּשַׁלָּמָא רֵישָׁא – שאמר קונם שאיני נהנה לכולכם ואם הותר אחד מהם הותרו כולם, אפשר להסביר מדוע רבנן חולקים על רבי עקיבא בזה, משום שיש לומר שהוא מוֹקִים לָהּ – מעמידה במקרה דְּאָמַר עכשיו בשעה שחוזר בו, אילו הייתי יודע שארצה להתיר אחד מהם, הייתי אומר קונם שאיני נהנה לְכוּלְּכֶם חוץ מפלוני, ורבי עקיבא סובר כבית הלל שתופסים בעיקר את סוף לשונו שאמר 'חוץ מפלוני', ולכן הוא נחשב שמחליף דבריו, ואומרים נדר שהותר מקצתו הותר כולו, אבל רבנן סוברים כבית שמאי שתופסים לעיקר את תחילת לשונו, ואם כן הוא נחשב למעמיד דבריו ולא אומרים הותר מקצתו הותר כולו,

---

אגרות קודש

המשך מהעמוד הקודם

ד) מ"ש אודות כח הזכרון שלו שנדמה לו שנחלק בזמן האחרון, הנה ידוע ההנהגה בזה ללמוד במקום שלבו חפץ, וכשמרגיש שמתייגע ונחלש כח עיונו, להחליף הלימוד ללימוד סוגיא אחרת או ענין אחר, ומהסגולות בזה ללמוד משניות בעל פה, וכנ"ל מבלי לייגע, וכמ"ש וקובץ **על יד** ירבה, ומהנכון לדעת המאמר והדרת פני זקן בלקו"ת סוף פ' קדושים ג"כ בעל פה.

המשך בעמוד הבא

אֶלָּא סֵיפָא – הרישא של הסיפא שהאומר 'קונם שאיני נהנה לא לזה ולזה', אם הותר הראשון הותרו כולם, קשה כיצד נעמידה, אם נעמידה במחליף דבריו הראשונים, וכוונת הברייתא דְּעכשיו בשעה שחוזר בו **אָמַר**, אילו הייתי יודע הייתי אומר קונם שאיני נהנה **לָזֶה וְלָזֶה**, אבל מתחילה אמר לשון כולכם, וכיון שהותר מקצתו הותר כולו, אם כן יקשה, וכי רק דעת **רַבִּי עֲקִיבָא הִיא**, הלא גם רבנן מודים לזה, **וַאֲפִילּוּ** – מדוע משמע במשנה שפְּלִיגִי **רַבָּנָן עֲלֵיהּ** – שרבנן נחלקים עליו בדין זה, **וְהָאֲמַרְתְּ** – הלא רבא אמר, שבמחליף דבריו ואומר שאם היה יודע היה אומר לשון שונה, **לְדִבְרֵי הַכֹּל** כיון שהותר מקצתו **מוּתָּר** כולו.

אָמַר לֵיהּ – השיב **רָבָא** לרב פפא שהקשה עליו, **וּלְדַעַת רַבָּה**, שביארת שאפשר להעמיד לשיטתו את המשנה **לְפִי רַבִּי עֲקִיבָא**, **מִי נִיחָא** – וכי לשיטתו מיושב כל לשון המשנה, הרי את הסֵיפָא של הסיפא ש'הותר האחרון האחרון מותר וכולם אסורין', **כְּמַאי מוֹקִים לָהּ** – במה הוא מעמידה **דְּאָמַר** 'לְכוּלְּכֶם', כלומר במעמיד את דבריו הראשונים, שגם בשעה שנדר וגם כשחזר בו אמר 'כולכם אסורין', אם כן **הֵי דִּין הוּא רִאשׁוֹן וְהֵי דִּין הוּא אַחֲרוֹן** –מי הוא הראשון ומי הוא האחרון, כלומר מדוע נקטה המשנה בדין האמצעי 'הותר הראשון', ובדין האחרון נקטה 'הותר האחרון', הרי אין טעם החילוק ביניהם אם הותר הראשון או האחרון אלא אם החליף דבריו או העמידם, והיתה צריכה המשנה לנקוט בשניהם 'הותר אחד מהם'.

אֶלָּא על כרחך בין לשיטתי [–רבא] ובין לשיטתך [–רבה] יש לפרש את החילוק בין הרישא של המשנה לסיפא של המשנה באופן אחר, **שבְּרֵישָׁא** של הרישא מדובר **דְּאָמַר** 'לְכוּלְּכֶם' בשעה שנדר, וכיון שכלל את כולם בנדר אחד, בשעה שהותר אחד מהם הותר מקצת הנדר, ולכן הותר כולו [ולשיטתי צריך להעמידה שהוא מעמיד דבריו ולכן רק לרבי עקיבא הותר כולו, ולשיטת רבה צריך להעמידה במחליף דבריו, ולכן לרבי עקיבא הותר כולו], **וְהָסֵיפָא** כולה מדברת באמר 'איני נהנה לזה ולא לזה', ואי אפשר לומר בה נדר שהותר מקצתו הותר כולו, כיון שכל אחד נאסר בנדר אחר, ומכל מקום אם הותר הראשון הותרו כולם, ואין זה משום שנדר שהותר מקצתו הותר כולו, אלא מדובר **בְּגוֹן שֶׁהֶתְלָאן זֶה בָּזֶה**, וכגון שאמר בתחילה קונם פלוני עלי, ואחר כך הוסיף **וְאָמַר פְּלוֹנִי** אחר **בְּפְלוֹנִי** הראשון, **וּפְלוֹנִי** השלישי **בְּפְלוֹנִי** השני, ואם כן כל אחד תלוי בזה שלפניו, ומחדשת המשנה שלא תלה אותם זה בזה רק לענין האיסור, אלא גם לענין ההיתר, שאם יתירו את חבירו משום פתח או משום חרטה יותר גם הוא, ולכן אם הותר הראשון כולם מותרים שהרי כולם תלויים זה בזה, אבל כשהותר האחרון רק הוא מותר וכולם אסורים, שהרי אין אף אחד שתלוי בו.

וממשיך רבא ואומר, **דַּיְקָא נַמִּי** – אם נדקדק נראה שיש גם ראיה לביאורי במשנה שהטעם שאם הותר הראשון הותרו כולם הוא משום שכולם תלויים בו, **דְּתַנְיָא** בברייתא שנשנתה על משנה זו, שאם **הוּתַּר הָאֶמְצָעִי** מהם, כל האחרים שהדיר אותם **הֵימֶנּוּ וּלְמַטָּה** – אחרי זה שהותר, **מוּתָּרִין**, אבל כל אלו שהדירם **הֵימֶנּוּ וּלְמַעְלָה** – לפני זה שהותר, נשארים **אֲסוּרִין**. וכיון שמחלקת הברייתא בין אלו שלפניו לאלו שלאחריו, מוכח שטעם ההיתר הוא משום שמדובר בתלאן זה בזה, ומשום כך אלו שלפניו שאינם תלויים בו נשארים אסורים, ואלו שלאחריו שתלויים בו מותרים.

אִיתְּיבֵיהּ – הקשה **רַב אַדָּא בַּר אֲהֲבָה לְרָבָא** שהסביר שבמקרה שהנודר מעמיד דבריו בשעת חזרה, ואומר כולכם אסורים חוץ מאבא, סוברים בית שמאי שלא הותר כולו, כדעת רבי מאיר שתופסים לשון ראשון, ולכן רואים יותר את תחילת דבריו שאמר כולכם אסורים, ובמלים אלו הוא אינו חוזר בו מדיבורו הראשון ומשום כך לא הותר כל הנדר, מהמשנה לקמן (סו.) שהאומר **קוֹנָם** **בָּצָל שֶׁאֲנִי טוֹעֵם**, ומסביר שהוא נודר כן משום **שֶׁהַבָּצָל רַע לַלֵּב**, וכשנדר היה סבור שכל הבצלים רעים ללב, ואחרי שנדר **אָמְרוּ לוֹ** **וַהֲלֹא** בצל הַמגיע ממקום שנקרא **כּוּפְרִי** הוא **יָפֶה לַלֵּב**, ומדוע נדרת מכל הבצלים, הדין הוא **שהוּתַּר בְּבצל הכּוּפְרִי**, משום שעל בצל כזה לא התכוון לנדור וזה נחשב נדרי שגגות, וממשיכה המשנה, **וְלֹא בְּבצל הכּוּפְרִי כָּל־לְבָךְ הוּתַּר, אֶלָּא בְּכָל הַבְּצָלִים** הותר, משום שנדר שבטל מקצתו בטל כולו, ומביאה המשנה שאכן **מַעֲשֶׂה** כזה **הָיָה, וְהִתִּירוּ רַבִּי מֵאִיר** – את הנודר **בְּכָל הַבְּצָלִים** מטעם זה. ומבררת הגמרא, **מַאי, לָאו** – האם לא מדובר באופן **דְּאָמַר** אחר שנתברר לו שבצל הכופרי יפה ללב, **אִילּוּ הָיִיתִי יוֹדֵעַ** בשעה שנדרתי **שֶׁהַכּוּפְרִי יָפֶה לַלֵּב, הָיִיתִי אוֹמֵר** לשון אחר 'כָּל הַבְּצָלִים **אֲסוּרִין וְכוּפְרִי מוּתָּר**', ואם אכן מדובר באופן זה מוכח שדעת רבי מאיר שאף במעמיד דבריו אומרים נדר שהותר מקצתו הותר כולו, והיינו כשיטת בית הלל, וקשה על רבא שאמר שבית שמאי סוברים כרבי מאיר, ואם הם סוברים כמותו מן הסתם גם הוא סובר כמותם, וכאן מוכח שהוא סובר כבית הלל. ולשיטת רבה קשה יותר, שרבי מאיר הוא לא כבית הלל ולא כבית שמאי, שהרי רבה אמר שבמעמיד דבריו בין לבית שמאי ובין לבית הלל לא הותר כולו.

מתרצת הגמרא, **לֹא** – אין להעמיד את דברי רבי מאיר באופן שמעמיד דבריו, אלא מדובר **בְּאוֹמֵר אִילּוּ הָיִיתִי יוֹדֵעַ** בשעה שנדרתי **שֶׁהַכּוּפְרִי יָפֶה לַלֵּב, הָיִיתִי** מחליף לשוני **ואוֹמֵר, בָּצָל פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי אֲסוּרִין וְכוּפְרִי מוּתָּר**, ובמחליף לשונו, לשיטת רבה דעת בית הלל שהותר כולו, ולשיטת רבא אף לבית שמאי הותר כולו, **וְאִם** כן מיושב שלשיטת רבה דיבר **רַבִּי מֵאִיר אַלִּיבָּא דְּרַבִּי עֲקִיבָא** הסובר כבית הלל, **וְלשיטת רבא רבי מאיר דיבר אף אַלִּיבָּא דְּרַבָּנָן** הסוברים כבית שמאי.

אִיתְּיבֵיהּ – הקשה **רַבִּינָא לְרָבָא** מברייתא, **רַבִּי נָתָן אוֹמֵר, יֵשׁ נֶדֶר שֶׁמַּקְצָתוֹ** – שחלקו **מוּתָּר וּמַקָּצָתוֹ** – וחלקו **אָסוּר**, ומפרשת הברייתא, **כֵּיצַד**, כגון אם נָדַר הנאה **מִן הַכַּלְכָּלָה** מלאה תאנים שהיתה לפניו,

---

אגרות קודש

ב"ה, כ"ט סיון, תשי"ד

ברוקלין.

שלום וברכה!

... נראה ממכתבו, שסדר קבוע אצלו **להתחיל** התפלה בש"ק בוקר - בחצות היום! ולא נ"ל כלל סדר כזה (אף שבודאי אומר ק"ש לפני זה וכן שמע ברכו וכו'). ושאני אם מתחילים במוקדם ומאריכים בתפלה. ומה טוב להתחיל עם הצבור לערך, ומב"ש ואילך לאחר גמר תפלת הצבור.